

त्रिभय जुजुया स्वपू म्येय् द्वन्द्व

त्रैलोक्यमान बनेपाली

पाटन संयुक्त क्याम्पस

हाल : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान/प्रज्ञा परिषद सदस्य

Email : agibbanepali567@gmail.com

Doi : <https://doi.org/10.3126/ppj.v3i01.59049>

सार

नेपालभाषा कविता विधाय तिथिमिति न्हेथनातःगु दकलय् न्हापांगु कविता 'त्रिभय जुजुया म्ये' खः । नेपाल संवत् ६९१, ६९२ व ६९४ यानाः स्वपू म्ये चिनातःगु दु । उगु म्येय् तत्कालीन जुजुपिं श्रीनरसिंहदेव, श्री पुरन्द्रसिंहदेव, श्री उद्धवसिंहदेवपिंत सम्बोधन यानाः राजनैतिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक, साहित्यिक अले सामाजिक खँ उलातःगु दु । इन्द्र जात्रा महोत्सवय् प्रदर्शन यायगु च्यातःगु थुगु म्येदुने छगू शासक जः दथुइ, निगू देया शासक-शासकया दथुइ अले शासक-जनता दथुइ जूगु द्वन्द्वयात वालातःगु दु । इपिं दथुइ सकारात्मक-सकारात्मक, सकारात्मक-नकारात्मक व नकारात्मक-नकारात्मक द्वन्द्व वालातःगु दुसा थुकि वयाच्वंगु फुक्कं बाह्य द्वन्द्व खनेदु ।

मू किग्वः - द्वन्द्व, त्रिभय जुजु, श्री नरसिंहदेव, श्री पुरन्द्रसिंहदेव, श्री उद्धवसिंहदेव,

१. म्हसीका

वस्तुया विशेषता उकिया म्हसीका खः । छगू वस्तुया प्रवृत्ति, उकिया विविधता, रूप आदि विशेषतां छगू मेगुसिबें विस्कं दयकाबी । मेगुसिबें विस्कं महत्व व वस्तुया अस्तित्व खः । त्रिभय जुजुया पालाय् स्वपू म्येया विशेषतां उकियात विशेष दयकाव्यूगु दु । व म्ये इतिहास जुयाः दनेफत । विष्णुसिंहया स्वम्ह कायपिं श्रीनरसिंहदेव, श्री पुरन्द्रसिंहदेव व श्री उद्धवसिंहदेवया राज्य कालय् च्यातःगु व म्येया थ्यासफू यलया बखुबहालय् लुयावःगु खः । उजोगु पुलांगु म्ये बयवय् यायमाःगु खः तर जुयाच्वंगु मदु । थथे जूगु नेपालभाषाया हे दुर्भाग्य धाय्माल । जनजाति, आदिवासी, ल्यूने लाःपिं वर्ग व सम्प्रदायया दुनेया उजोगु लुखा चाय्का यनेफूसा जक भीगु साहित्यिक, सांस्कृतिक, कला व शिल्पबारे चर्चा यायमाःगु दु । थुजोगु खँ न्हेवने हयफतसा नेपालभाषा गुलि सम्पन्न धकाः सीके फैं । पुर्खाया इतिहास कुवीफूगु थुजोगु दस्तावेज जनसमक्ष हय् हे माः । थौंस्वया प्यसः दँ न्त्यो हे नेपालभाषाय् गुलि सशक्त कविता/म्ये च्यातल । थ्व खँ सारा नेपाःमिया नितिं गर्वया विषय खः धैगु ताःतुना थ्व लेखन दंवःगु दु । थुजोगु सिर्जनां भीगु अतित, न्त्योखँ (इतिहास), सामाजिक अवस्था, तत्कालीन परिवेश बांलाक ब्वयाबी ।

त्रिभय जुजुपिं सु खः धैगु न्हयसः मनय् दनावैगु स्वाभाविक खः । ख्वपया जुजु यक्ष मल्लं (ने.सं. ५५९-६०२) ४३ दँ राज्य यानाच्वंगु खः । वय्कः ने.सं. ६०२ य् मन्त । जुजु सीधुंका तःधिकम्ह काय् उत्तराधिकारी जुइगु खः । थकालीम्ह राय मल्ल प्रतिभाशाली मजगुलिं दार्जुकिजादथुइ कचवं पिहाँवल । राय मल्लं (ने.सं. ६०२-६४०) येँय् शासन यात । यक्ष मल्लया म्थ्याय् धर्मवतीं शासनभार ताःलाक न्त्याके मफुत । व धुंकाः अंशवण्डाय् मलाःपिं अरि मल्ल, पूर्ण मल्ल व राम मल्ल जानाः संयुक्त शासन न्त्याकल । थथे यानाः मल्ल जुजुपिं कमजोर जुइधुंका यलया महासामन्त -न्हयखलः) खलः उंसिं सनाहल । मल्ल जुजुपिं यलय् जय सिंह, कीर्ति सिंह, कुसुम सिंह जुजु धुंका विष्णुसिंहं शासन यात धकाः लीलाभक्त मुनंकीर्मी न्हेथनातःगु दु (मुनंकीर्मी;२०४९:२९४) । विष्णुसिंहलिसं ख्वप व येँया जुजुपिसं सन्धि, सम्भौता याःगुलिं व महासामन्ततय्त जुजुया कथं नालाकाल धकाः

धायुछिं । विष्णु सिंह सीधुंका यलय वया स्वम्ह कायुपिं श्रीनरसिंह देव, श्री पुरन्द्रसिंहदेव व श्री उद्धवसिंहदेव जानाः संयुक्त शासन यात । थुपिं स्वम्ह दाजुकिजायात तत्कालीन ईया 'त्रिभय जुजु' (लिपा अपभ्रंस जुयाः तिभय जुजु) धायुगु यात । व जुजुपिं मल्ल वंशया मखया यलया न्हयखलः महासामन्त खः । इमिसं मल्ल जुजुपित विस्थापित यानाः यलय राज्य यायत सफल जुल । पुरन्द्रसिंहया इलय प्यम्ह नारां देगः, नेपालसंवत् ७१० कार्तिक शुक्ल द्वितीया खुन्हु नृसिंहया मूर्ति पलिस्था याःगु शिलालेख खनेदु । पुरन्द्रसिंहया कालय यैया जुजु शिवसिंह मल्लं आक्रमण यानाः नेपालसंवत् ७१७ दँय यलयात थःगु कब्जाय काल । लिपा यलय शिवसिंह मल्लया काय हरिहर सिंह मल्ल जुजु जुल । 'त्रिभय जुजु' धायवले महासामन्त विष्णुसिंहया स्वम्ह कायुपिं श्रीनरसिंहदेव, श्री पुरन्द्रसिंहदेव व श्री उद्धवसिंहदेवयात थुइकीगुलिं तत्कालीन सम्बोधन वयाचवंगु दु ।

१.१ म्येय् दुगु द्वन्द्व छु खः ?

'त्रिभय जुजुया स्वपू म्ये' या रचनाकाल ने.सं. ६९१ दँय जूगु खः । उगु थ्यासफूया न्हापांगु म्ये 'जि प्यासन व जय श्री'या न्हयःव्वया १२ गु श्लोक गुनाचवंगु दुसा म्ये ने.सं. ६९१ दँया खः । निगूगु 'प्रनमति श्रीजुगपति' म्ये ने.सं. ६९२ या खःसा स्वंगूगु 'अमल सहस्रनाम, श्री बुडमलोक्येश्वर' म्ये ने.सं. ६९४ दँया खः । नेपालभाषाय च्वयातःगु थ्व म्ये आःतक्क लुयावःगु मध्य न्हापांगु प्रामाणिक म्ये खः । नापं थुकी न्हेथनातःगु घटनाक्रमकथं थुगु म्ये ऐतिहासिक नं जूवंगु दु । म्येया लिपांगु भवलय च्वयातःगु दु - संवत् ६९२ थ्व म्ये चिडाया (नेपालसंवत् ६९२ थ्व म्ये चिनागु) । थुकिया च्वमि अज्ञात खःसा च्वमि तत्कालीन अवस्थाया भाइभारदार अथवा लायकूया गतिविधिलिसें परिचित खः धैगु सी दु । थुकथं थुगु म्ये प्यसः व न्ययनिदं पुलांगु जुल । थुगु म्येया तःगु विशेषता दु । हरेक बुँदायात विश्लेषण यायफै । थन उगु म्येया तत्कालीन अवस्थाया द्वन्द्वावस्थाबारे उलेगु ज्या जूगु दु । तत्कालीन इलय शासकजः दथुइ, शासक-शासक व शासक-जनता दथुइ खनेदुगु द्वन्द्व मालेगु ज्या जूगु दु । विशेष यानाः उगु स्वपु म्येया आन्तरिक व बाह्य द्वन्द्व छु दु व दुवालेगु च्वसाया आजु खः ।

१.२ समस्या

त्रिभय जुजुया म्येया द्वन्द्वबारे आःतक छु चर्चा परिचर्चा जूगु मदुनि । कुर्ट लेविनया क्षेत्रकार्य सिद्धान्तअनुसार म्येया सकारात्मक-सकारात्मक, सकारात्मक-नकारात्मक व नकारात्मक-नकारात्मक द्वन्द्व छु दु धैगु थुकिया समस्या खः ।

१.३ उद्देश्य

कुर्ट लेविनया क्षेत्रकार्य सिद्धान्तअनुसार मेया सकारात्मक-सकारात्मक, सकारात्मक-नकारात्मक व नकारात्मक-नकारात्मक द्वन्द्व छु दु मालेगु थुकिया उद्देश्य खः ।

१.४ सीमाङ्कन व औचित्य

थुगु अनुसन्धानया सीमा कमलप्रकाश मल्लजुं त्रिभुवन विश्वविद्यालयया प्यंगूगु दँया उत्सवय नेपाल साहित्य संघया ग्वासलय सन् १९८५ दँय नेपालभाषा व अङ्ग्रेजी भाषाय पेपर न्हयव्वःगु 'त्रिभय जुजुया स्वपू म्ये' जक खः । थुगु म्येय् छ्यलातःगु द्वन्द्वयात कुलेगु आजु खः । थुकियात तत्कालीन परिवेश, धर्म, संस्कृति, सामाजिक व्यवहार, राजनैतिक आदि कथं अनुसन्धान यायगु थाय् ल्यं दनि । नेपालभाषाया लागाय् जक मखु नेपालया साहित्य लेखनय हे थुगु म्ये/चिनाखं भूमिका म्हितीगु खनेदु । थीथी साहित्य क्षेत्रयापिं जक मखु थुगु नेपालभाषाया काव्य लागाय् पुलांगु रचनाया शोधखोज भवलय थुगु अनुसन्धानं महत्वपूर्ण भूमिका म्हिती । भन् तत्कालीन अवस्थाया द्वन्द्व पक्षया महत्व ला द हे दनी ।

१.५ सैद्धान्तिक अवधारणा

थुगु 'त्रिभय जुजुया स्वपू म्ये' दुनेया द्वन्द्व पक्षयात विश्लेषण यायगु थुगु लेखया अभिप्रायः खः । थुगु द्वन्द्वयात स्वयत् लिधंसाया सैद्धान्तिक अवधारणा जर्मन दार्शनिक कुर्ट लेविन (सन् १८९८-१९४८)या क्षेत्र

सिद्धान्तयु द्वन्द्वया स्वरूपयात मनोवैज्ञानिक पद्धतियात नाला कयागु दु । कुर्ट लेविनं क्षेत्र सिद्धान्तान्तर्गतया कर्षणशक्तियात अभ् स्पष्ट यायूत मनोवैज्ञानिक पक्षयात बः कयादीगु दु । मनोवैज्ञानिक लकसया कर्षणशक्ति धनात्मक दुसा व दिशायु वनेत व्यक्तियात बलं प्रभावित याइ तर मनोवैज्ञानिक क्षेत्रया कर्षणशक्ति ऋणात्मक जूसा बलं व क्षेत्रपाखे तापाक्क च्वनेत प्रेरित याइ । थ्व हे सन्दर्भयु व्यक्तिया व्यवहार छगू इलयु तःगु मनोवैज्ञानिक बलं प्रभावित जुइगुयात अन्तर्द्वन्द्व नालातःगु दु (सिंह र सिंह;२००२:३५०)। व्यक्तियाके दनावैगु कर्षणशक्तिया लिधंसां कुर्ट लेविनं द्वन्द्वया स्वंगू स्वरूप न्ह्यःव्वयादीगु दु । व थुपिं खः -

- (क) सकारात्मक-सकारात्मक द्वन्द्व,
- (ख) सकारात्मक-नकारात्मक द्वन्द्व व
- (ग) नकारात्मक-नकारात्मक द्वन्द्व ।

थ्व हे स्वंगू कुर्ट लेविनया क्षेत्रकार्य सैद्धान्तिक अवधारणां 'त्रिभय जुजुया स्वपू म्ये'यु दुने दुगु द्वन्द्व मालेगु थुगु लेखनया तातुना खः ।

१.६ पुरावलोकन

थ्व 'त्रिभय जुजु'या म्ये ठाकुरलाल मानन्धरं (ने.सं. १०९७/१७०:१-२) दकले न्हापां थुगु म्ये 'भी' पती देवनागरी लिपिं पित हयादिल । लिपा व हे म्ये कमलप्रकाश मल्लजुं (मल्ल, ने.सं. २०४२; पे.नं. ६७ व ६८) स पिथना दिल । वयकलं थुगु म्ये/कवितायात न्हेवया थुकिया उपलब्धिबारे चर्चा यानादीगु खः । थ्व म्येबारे 'सयपत्री' पत्रिकायु अगिब बनेपालीं 'त्रिभय जुजु' इलयुया स्वपू म्ये व उकिया विशेषता'बारे चर्चा यानातःगु दु । म्हिगःया खँ थौया न्ह्यखँ जुइ । न्ह्यखँ भीगु म्हसीका वियाच्वनी । थःगु संस्कृति, हनेकने, धार्मिक आस्था, मूल्य व मान्यता स्थापित यानाच्वनी । 'त्रिभय जुजुया स्वपू म्ये'यु राजनीतिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक, साहित्यिक अले सामाजिक खँयात उलातःगु दु । म्येदुने कविं थःगु भाव दुयंक सरल, स्पष्ट कथं अलङ्कार छ्यला, पञ्चतन्त्रया प्रसङ्ग हयाः, जीवनदर्शनया अभिव्यक्ति यानातःगु दु । पाठकयात भक्तिरस, वीररसपान याकाः जनता व जुजुपिनिगु राष्ट्रिय भावना थनेत नं कुतः यानातःगु दु । राजनैतिक, सामाजिक अले आन्तरिक कलहयात कय्च्याना थाय्थासयु भक्ति, जुजुया स्तुति, ध्याचू, उपदेश अले वीरता न्ह्यःव्वयातःगु दु । नेपालभाषाया थुलि च्वह्याःगु म्ये ने.सं. ६९९ सालयु हे भजन च्वयाः सार्वजनिक यानातःगु तःधंगु उपलब्धि व सार्थकता खः (बनेपाली;२०६७:१४६)।

१.६.१ पुरालेखनया मूति

पुरावलोकनया भवल्यु त्रिभय जुजुया म्येबारे यानातःगु चर्चाया उपलब्धियात थुकथं व्वय्छिं -

- अ) कमलप्रकाश मल्लजुं त्रिभुवन विश्वविद्यालयया प्यंगूगु दँयु उत्सवयु नेपाल साहित्य संघया ग्वासलयु सन् १९८५ स नेपालभाषा व अङ्ग्रेजी भाषायु पेपर न्हेव्वःगु 'त्रिभय जुजुया स्वपू म्ये' या ऐतिहासिक व साहित्यिक मूल्याङ्कन जुल ।
- आ) अगिब बनेपालीं सयपत्री बहुभाषी पत्रिकायु 'त्रिभय जुजुया स्वपू म्ये' च्वसुइ क्वयु न्हेथनाकथंया विशेषताबारे चर्चा यानातःगु जुल -
 - (क) नेपालभाषायु च्वयातःगु न्हापांगु प्रामाणिक म्ये/कविता
 - (ख) ऐतिहासिक महत्व

- (ग) तत्कालीन सीमान व सामरिक महत्व
- (घ) सामाजिक अवस्था व अन्तरद्वन्द्वया उद्घाटन
- (ङ) साहित्यिक उच्चता व यथार्थपरकता
- (च) धार्मिक व साँस्कृतिक मूल्य व मान्यतां बिलिबिली जा:गु

थन कमलप्रकाश मल्लजुं म्ये सार्वजनिकीकरण, उकिदुनेया विषयवस्तु, भाषाशैलीबारे न्ह्यःव्ययादिगु जुल । बनेपाली म्येया विशेषताबारे चर्चा यानादीगु जुल । म्येदुनेया द्वन्द्वबारे चर्चा जूगु खनेमदु । व हे म्येदुनेया द्वन्द्व थुगु लेखया समस्या जुल । उकियात पूर्वकेगु थुगु लेखया तातुना खः ।

१.७ विधि

विज्ञानयात वाला: स्वयंगु छुं विधि दु । व विधिअन्तर्गत (१) विषय, (२) सिद्धान्त, (३) विश्लेषण व (४) लिच्वः दै । थन थ्व प्यंगु तत्वया विवेचना जुइ । उकियात मा:गु बुँदा, टिपोट, थ्यासफू आदि पुस्तकालय कार्य पूर्वका:गु जुल ।

१.७.१ विषय (What is your limitation? Please delimit the topic.)

‘त्रिभय जुजुया स्वपू म्ये’या पुरावलोकन यायधुंका लिच्वः स्वयंबले ऐतिहासिक, साहित्यिक विषयया महत्वबारे प्रा.डा. कमलकृष्ण जोशीजुं न्ह्यःव्ययादी धुंकूगु जुल । अथे हे थुगु म्येया थीथी विषयबारे अगिव बनेपाली नं छगू अनुसन्धानात्मक लेख च्वया: न्ह्यःव्यय् धुंकूगु जुल । आ: थन थुगु म्येया थीथी द्वन्द्व विषय मालागु जुल । म्येदुने आन्तरिक व बाह्य द्वन्द्व कथं गुजोगु राजनैतिक, सामाजिक, धार्मिकया विषयया सकारात्मक व नकारात्मक द्वन्द्व दु दुवाला तयात:गु दु ।

१.७.२ सिद्धान्त

कुर्ट लेविन (सन् १८९८-१९४८) या क्षेत्रकार्य द्वन्द्व सिद्धान्तयात नाला थुगु म्येया द्वन्द्व क:घानात:गु दु ।

१.७.३ विश्लेषण

कुर्ट लेविनया क्षेत्र कार्य सिद्धान्त च्वसुइ दुगु सकारात्मक-सकारात्मक, सकारात्मक-नकारात्मक व नकारात्मक -नकारात्मक द्वन्द्व कथं विश्लेषण याय्गु जुइ । विश्लेषणात्मक पद्धतियात थन छ्यलात:गु दु ।

२. ‘त्रिभय जुजुया म्ये’या म्हसीका

‘त्रिभय जुजुया म्ये’ नेपालभाषाया छगू दसि कथं दनिगु कविता खः । थुकिं नेपालभाषाया कविता लेखनयात आधिकारिकता व्यूगु दु । म्येय् यलया जुजु विष्णुसिंहया स्वम्ह काय्पिं तत्कालीन जुजुपिं श्रीनरसिंहदेव, श्री पुरन्दरसिंहदेव, श्री उद्धवसिंहदेवपिं सम्बोधन याना: च्वयात:गु कविता खः उकिं थ्व साहित्यिकनापं ऐतिहासिक कविता जूवंगु दु । नापं तत्कालीन परिवेशया सामाजिक, साँस्कृतिक, राजनैतिक व राज्य व्यवस्थादुनेया षड्यन्त्र नं व्ययाव्यूगु दु । तत्कालीन अवस्थाया भाषा, लेखनशैली व राजामहाराजापिनिगु महिमान गान कविताय् वयाच्वंगु दु । व म्ये सङ्ग्रह याय्वह:गु नं खः । नापं भाषाविद्विपिं अध्ययन याय्त् अपुकेत नं थन दुथ्याका:गु जुल । कविताया यक्व पक्षयात अध्ययन याय् अझ ल्यं दनी । थ्व ‘त्रिभय जुजु’या म्ये यलया बखुंबहा: स्थित जोशी परिवारपाखें चूलाव:गु खः । तुल्सीलाल सिंया धापू कथं थ्व म्ये जोशी परिवारयाके छत्रबहादुर कायस्थं कयादीगु खः । अनलिपा उगु म्ये प्रेमबहादुर कंसाकारजुं पिथनेया नितिं ठाकुरलाल मानन्धरयात बियादिल । ठाकुरलाल मानन्धरजुं (ने.सं.१०९७;१७०:१-२) दकले न्हापां थुगु म्ये ‘भी’ पती देवनागरी लिपिं पित हयादिल । लिपा व हे म्ये कमलप्रकाश मल्लजुं (ने.सं. २०४२;ल्या ६७ व ६८) स पिथना दिल । वयकलं हे व त्रिभय जुजुया म्येयात त्रिभुवन विश्वविद्यालयया प्यंगूगु दँया उत्सवय् नेपाल साहित्य संघया ग्वसालय् सन १९८५ दँय नेपालभाषा व

अङ्ग्रेजी भाषाय् पेपर न्हेब्बयादिल । तुलसीलाल सिंया कथं व म्येया सक्कल मद्दुम्ह कमलप्रकाश मल्लयाके दुगु खः तर कमल प्रकाश मल्ल मदय्धुंकूगुलिं व छु अवस्थाय् दु अज्ञात जुयाच्चंगु दु । त्रिभय जुजुया म्येयात नेपालभाषा एम्ए तगिमय् पद्यः पुचःदुने पाठ्यसामग्री दुध्याकातःगु दु ।

त्रिभय जुजुया स्वपू म्ये थुकथं दु -

(न्हापांगु म्ये)

.....

जि प्यासन व जय जय श्री... न कुण्डल महन २
शमस्त मोय तड राखर ... (ध)र्म याततो ॥१३॥
जुत बव भंगर बुक्षे माया मोहो इलिष्या मते रे
... मदोरने बिन्धरपं दिके मारने ॥१४॥
नेपाल राज पालित स्वामि (श्री) (ठा)कुर २ त्रिभयसं
जय प्रतापन इवेखन (क?) क्षरपरं जोगनु ॥१५॥
श्री (था) मस चतुर वण्ण हस्ति बोया २ मयन
सुपोस्य आरंकार एन्द्र (वि) (जा) य ... (ने) ॥१६॥
गुणिजन रोक समस्के सकोजिन दोहो विनति जुरोयो २

.....

... (तन) या उपहास योक (म) तेरने ॥१७॥
सम्बत ६९१ ॥ स्वनंगलं चारयां ॥
(संवत ६९१ स्वनिगःया नाका चाःगु न्हि)

(निपूगु म्ये)

राग ॥ ताल जति ॥
प्रणमति श्रीजुगपति चन्द्र सूर्य धर्म तो साखि २
नेपाल राजस षव यारे मखोनसास्य असत्यया
सत्यानास जुस्य वरोयो ॥१॥
(रघुप?) तिस तरपं तया उचित सुयाके केनं मोरोरा २
पेता अर्थ वड वनिजार बन्धनस तसे केडाने ॥
श(र)णागति वैलि तोरो रा ॥२॥
रोगी उतेव जुरडासे वैध भास्य उपाय यातं २
थव छिभी जिडाव यादोर मस्यरो प्रणगतितो हेनने ॥
जस शुयाकेन मद्दु रे ॥३॥
दुर्जनण मधुर बचनन माया जारस छुयत रे २
अनेग उपाय ओ दोबुधि याड मा काय् होनके दिरतो ॥
थथिड धर्म याड बिज्यातं ॥४॥
बाकाय् फुकिज थव थिये इलिष्या वाद मतेरने२
वन विनुन सिंक मोक थें सिंह विनुन वन मोक थें रा ॥
थथे इलिष्या मतेरने ॥५॥
उचेतस अञ्चित याड थव रातु खडकेडाने२
शुयाके नं उचेत दया ते, वर्तमान थथें जुस्यं वरोयो ॥

अविधि वतरपो सोहने ॥६॥
 डहथेया लोसके माम बबु चन्द्र वत तु रे तुखे२
 आवया (लोक?) स्यन हरंत मते रे, माम बबुयाके धरम दहुने ॥
 छु पेर ओ बोया फवक्षे ॥७॥
 (दिन) केडातु सोस्य दिरतो,पनुपन याडा पाप साहुने२
 भूमिश पेया वया बेहे तस्यं पासि गाध मते र ले ॥
 पृथि मिन सोय यहुरे ॥८॥
 मानुख जरम अथिर संसार लखं वों बो लिथ्यं ता चोने मदुरे२
 असत्य अधर्म ईर्ष्या मते रे, पाप पुने जुको तु खे द्वायिव ॥
 धन संशरग मजु रे ॥९॥
 श्रीमानिगर धम्मीस्त राजाज श्रीनरसिंहदेव त्रिभयं२
 नरपति पालित स्वामि खड्गसिद्धि चिलकारने ॥
 लिप छेदरपे थजुरे ॥१०॥
 श्री एन्द्र मण्डप थानस नाना अलंकारमयन पोस्य२
 हस्ति रथ यिन्द्र विजय यात्रा छिजिस्यन श्वगुने ॥
 गुणिस्यं उपहास मते रे ॥११॥
 संबत ६९२ थो मे चिडाया

(स्वपूगू म्ये)

राग ॥ ताल जति ॥
 अमल सहस्रनाम, श्री बुडमलोक्येश्वर, दिनपति सुमरपा राषरपन२
 तिपुरन येसे हरो, छेदरपे कामना, खड्गसिद्धि छरपोरस्यं प्रसन्न जुये ॥१॥
 नेपारस आवन डहा सेवा धाव मद्दु रे, स्वचा पेन्हुन क्वाठ (पो) र छाया२
 तिभय थाकुरजुन, चोगाम क्वाठ पेन्हुन छास्यं आनन्दन वया ॥२॥
 बरपनि बथानस संचातनस्यं येय थें कायन माचंक योस्से चोनोयि २
 कदोर सेगकोतो चातुचोड हरोयो, यंगर यंबुया प्रजा मनडेनोयो ॥३॥
 निन्हुन ने गाम मागर होरोचो देश छयाडन लुर कास्यं हयकार२
 शबाजन (बाज) न थासे वया श्वयाव, ख(ड) (प्व) (देश)या रोक पिरच्यातोओ ॥४॥
 पाशन केड हस्ति छुन राषरपाथ्स, विपितिस राषलपा गथे मसेर२
 बहुबुद्धि गरनथया ग्याण याड दिरतो, पाल (स?) याय मछारोयो गति सर्जन ॥५॥
 खस तगा तोरे चागान पतरके मफोल, थव सिरस भितुनो महेया छाया२
 दुर्जनया वचनन सर्गागति हेनने, छखेनस, खोवि थस्य जोय फवखे ॥६॥
 संको, चगि, भोत, पनति राज दाको मोयाव, कचा ल्हाया सिमाथ्यं चोनडासेन२
 वर बुद्धि उपायन राज लिकासे विया, थथिग्व उचेत दाको हनरपर ॥७॥
 अति अहंकारन थप शुपर मदशे, पिथिन मब्यासे सहेमान जोरतो२
 राजहंस नेम्हसेन कापरे बोयकाथ्सं पररपिव महेमान श्वहुने ॥८॥
 तिपुरस पव यारे मखोनसासे यासे हर, थव रा तु खडन सडदिरतो२
 येथ्यं थसने थोखाकन वने मफु रे, पापनतु जरपं मोय फुवक्षे ॥९॥
 श्री नरसिंहदेव, श्री पुरन्द्रसिंहदेव, श्री उधवसिंहदेव त्रिभय स्वामि२
 जगतसं आधार जयं जयं प्रतापे,आवया थें सतुर छेदरपेने ॥१०॥
 श्री एन्द्र मदपस चतुर दिग हस्ति बोया पयन पोस्य दिप आरंकार

तु एन्द्र विजय यात्रा जिपनिस्स्यं श्वर वया, गुणिजनरोकस्यं हास मते रे ॥११॥
शुभ ॥ सम्बत ६९४ चोगाम क्वथ दडाया ॥०॥

३. 'त्रिभय जुजुया म्ये'य दुगु द्वन्द्व

थुगु म्येया च्वमि अज्ञात खः । तत्कालीन स्वनिगःया अवस्थाबारे च्वमि अति संवेदनशील, स्वविवेकी व स्वअध्यनशील नं खनेदु । लाय्कुली दुथ्याम्ह वा लाय्कूयापिं नापं बांलाःगु सङ्गत दुम्ह व्यक्ति खः । छायाःसा लाय्कूदुनेया राजनीतिक धेंधेंबल्ला, ईष्या, डाहबारे च्वमिं बांलाक अनुभूत यानाः म्ये च्वयातःगु दु । तत्कालीन महारानी व मचात दथुइया कचवं व दाजुकिजा दथुइया कचवं म्येय् यच्चुक्क वयाच्वंगु दु । थ्व समस्या ख्वपः, यें व यल फुक्कं थासय् दुगु न्ह्यखँ उलाब्यूगु दु । तत्कालीन अवस्थाय् यलय् त्रिभय जुजुपिनिगु शासन इलय् ख्वपय् भुवन मल्ल, रञ्जित मल्ल (ने.सं. ६२१-६४३), प्राण मल्ल (ने.सं. ६४३-६७०) व त्रैलोक्य मल्लं राज्य याःगु खनेदु । अथे हे येंय् रत्न मल्ल (ने.सं. ६०२-६४०), सूर्य मल्ल (ने.सं. ६४०-६४९), अमर मल्ल (ने.सं. ६४९-६८२), महेन्द्र मल्ल (ने.सं. ६८२-६९८) व शिवसिंह मल्लं राज्य याःगु खनेदु । येंया जुजु शिवसिंह मल्लं ने.सं. ७१७ दँय् यल त्याकूगु खः (मुनंकर्मी;२०४१:२१४) धैगु लिलाभक्त मुनंकर्मीजु च्वयादीगु दु । अवलय् छगू देयनापं मेगु देय् ग्याय्माःगु सशक्तित जुयाच्वंगु अवस्था खः । छगूदेसं मेगु देशय् गुबले आक्रमण याइ सीकेमफयाच्वन । थुकथं बाह्य द्वन्द्व जुयाः हे च्वंगु जुलसा स्वंगु राज्यदुने थवंथः नं बाह्य द्वन्द्व दया हे च्वंगु जुल । मिहिन रूपं आन्तरिक द्वन्द्व नं मदैगु ला खँ हे मन्त ।

तत्कालीन अवस्थाय् चित्रण त्रिभय जुजुया म्येय् न्हाय्कं थें यच्चुक्क जुयाच्वंगु दु । थुजोगु हे सामरिक महत्वयात कयाः लिपा लिपाया ख्वपया जुजु जगतप्रकाश मल्लं (ने.सं. ७६३-७९३) 'माकर भमला' शीषकया म्येय् येंया जुजु प्रताप मल्लं थःगु सीमानाय् चलखेल यानाच्वंगु न्हेथनातःगु दु । उगु म्येय् ख्वपया अधीनय् च्वंगु देवपातन (गोलें)यात त्यलाकयाः गुं फडानी याःगु, फल्चा, सत्त, बुंगात स्यंकूगु न्हेथना बागमती सिथय् क्वाथ (किल्ला) दय्कूगु प्रसङ्ग वःगु दु । उकिं मल्ल कालय् इलय्बेलय् आक्रमण, प्रत्याक्रमण जुयाच्वन धैगु सीदु । थुगु चर्चा याय्त्यानागु 'त्रिभय जुजुया स्वपू म्ये' चिनाखँ स्वंगूगु दृष्टिविन्दुइ च्वयातःगु दु ।

म्येदुने खनेदुगु द्वन्द्व थुकथं दु -

३.१ सकारात्मक-सकारात्मक द्वन्द्व

स्वपुं म्येदुने च्वमिं जनताया सः थनातःगु दु । देयप्रति थःगु कर्तव्यभाव तत्कालीन यलया विष्णुसिंह महासामन्त (जुजु) सीधुंका वया स्वम्ह कायपिं श्रीनरसिंहदेव, श्री पुरन्द्रसिंहदेव व श्री उद्धवसिंहदेव जुजुपिंत त्रिभय जुजु (अप्रभंस तिभय जुजु) पिनिगु स्तुतिभाव प्वंकातःगु दु । देयप्रतिया नागरिक कर्तव्य व निष्ठा प्वंकातःगु दु । जुजुपिंप्रति विश्वास नं प्वंकातःगु दु । स्वपू म्येदुने न्हापां जुजुपिं बहादुर, वीर व प्रतापी जू । इमिसं दुश्मनया छयं पाले फय्मा धकाः प्रार्थना यानातःगु दु । च्वमिया थुगु कर्तव्य पूर्वकलसा मेखे देय् व जुजुप्रतिया सकारात्मक दृष्टिकोण तयाच्वंगुलिं

च्वमि सकारात्मक-सकारात्मक द्वन्द्व लानाच्वंगु खनेदु । तत्कालीन इलय् ख्वप, यें व यलदथुइ सशक्तित जूगुलिं आक्रमण व प्रत्याक्रमण जुयाच्वंगु ई खः । छगू कथं युद्धरत अवस्थाय् दयाच्वंगु खः । दँया नागरिक व नेतृत्वयात वः, साहस वीगु ज्या च्वमिं यानाच्वंगु दु, थुगु खँयात न्हापांगु म्येय् '(श्री) (ठा)कुर २ तिभयसं ... जय प्रतापन

इवेखन (क?) क्षरपरं जोगानु ॥१५॥ धकाः संयुक्त कथं सम्बोधन दु । निगूगु म्येय् 'राजाज श्रीनरसिंहदेव त्रिभयंर' धकाः नरसिंहदेवं राज यानाच्वंगु ईयात सङ्केत यानाच्वंगु दुसा स्वंगूगु म्येय् 'श्री नरसिंहदेव, श्री पुरन्द्रसिंहदेव, श्री उधवसिंहदेव त्रिभय स्वामिंर' धकाः स्वंह दाजुकिजाया नां न्हेथनातःगु दु । थुकिं छु सी दुसा यलय् गबलें मंका शासन यानाच्वंनसा गुबलें याकचां शासन जुयाच्वन ।

कविं देय्या प्रगति चाहे जू । देयप्रति वया निष्ठा जक मखु देय् वःलायमा, भिनेमाः धैगु आसय कविताय् खनेदु । मेपिनिगु वचन न्यनाः अर्थात् देय् पिनेयापिं मनूतयगु खँ न्यनाः यल लाय्कूदुने ल्वापु जुल । मां व काय् दथुइ वैरभाव हय्मज्यू धकाः सचेत नं यानातःगु दु । लाय्कूदुने दुष्मनं म्हिताच्वंगु खँ उलातःगु जुल । मांयात काय्पिसं दुर्वचन ल्हाःगुलिं इमिदथुइ कटुतापूर्ण अवस्था वःगु क्यनातःगु दु । रोगी जुलसा वास यानाः लनी । 'छिभी दथुइ वैरभाव दुर्वचन मतसें आपसी सद्भाव न्ह्याकेमाःगु' धकाः स्वविवेक छवलेमाःगु विचाःतःगु जुल । कविं देय्यात मध्यनजर यानाः थःगु धर्म त्वतेमज्यूगु विचाः प्वंकातःगु दु । च्वमिं लाय्कूदुने मां व काय्पिं दथुइ खँ व्याकाः न्ह्यःज्याय्माःगु धापू दु । अबलय् लानीमां राज्यय् वः यानाः हस्तक्षेप यानाच्वंगु यथास्थिति म्येय् क्यनेगु कुतः खनेदु । थःगु राज्यप्रतिया जिम्मेवारी काय्पिं व मां निगू पक्षयात थन सचेत याकाच्वंगु दु । थःगु परिवारप्रतिया कर्तव्य व राज्यप्रति दायित्व बहन याइगु भवल्य् लाय्कूया लानीमां व राजकुमारपिं द्वन्द्व लानाच्वंगु खँ उलातःगु जुल गुकिं इपि सकारात्मक-सकारात्मक आन्तरिक द्वन्द्व च्वमियाके लानाच्वंगु क्यनातःगु जुल (म्ये ॥४॥ श्लोक) । जीवनप्रतिया दार्शनिक दृष्टिकोण न्हेव्वया च्वमिं जन्ममरण जीवनया गति खः, थुकियात कःघानाः मनुखं थःगु जीवनयात सत्यया लँय् न्ह्याकेमाःगु व असत्यया मार्ग त्वतेमाःगु शासत्व सत्य खँ न्हेवनेतःगु दु । मनूया जन्म क्षणभङ्गुर खः, अस्थिर खः । थुकियात असत्य, अधर्म व ईर्ष्या अले पापं जायकेमते । उजोगु कर्म यातसा उमिसं त्वंचा दाय्का नर्क भोगे यानाच्वने माली । उकिं जीवनयात मोक्ष प्राप्तया नितिं परोपकारी, भिंगु ज्या याय्त इनाप यानातःगु जुल । धनया मोह व फूर्ति बेकार खः धकाः कर्मपाखे न्ह्याय्त आग्रह यात (निगूगु म्येः॥११॥) तत्कालीन इलय् ख्वप व यल दथुइ ल्वापु जुयाच्वंगु इलय् यल राज्यया जःखःया गां चोपु (चित्रपुर) वचेयाय्त जुजुपिनिगु आदेशं अन प्यन्ह्या दुने हे किल्ला (क्वाथ) दय्का थःगु थाय् सुरक्षित याःगु प्रसङ्ग वःगु दु । जुजु व प्रजा राज्यप्रतिया दायित्व व थःगु नागरिक कर्तव्य परिपालन याय्गु भवल्य् आन्तरिक द्वन्द्वय् लानाच्वंगु क्यनातःगु जुल । थःगु देय् वचेयाय्त देशप्रतिया कर्तव्य व भावयात प्राथमिकता बियाः क्वथ दय्कूगुलिं जुजुप्रजापिं सकारात्मक-सकारात्मक द्वन्द्वय् लाःगु बल्लागु दसि क्यनातःगु जुल ।

३.२ सकारात्मक-नकारात्मक द्वन्द्व

म्येदुने सकारात्मक-नकारात्मक द्वन्द्व नं वयाच्वंगु दु । यलय् लाय्कूदुने राज्य याय्गु धेधेबल्लाया खँय् बौ व काय् हे दुश्मन कथं धस्वानाच्वंगु क्यनातःगु दु । मांकाय्पिं छु असहज रूपं वनाच्वंगु उल्लेख दुसा बौ व काय्पिं तःधंगु अविश्वास लानाः न्ह्यानाच्वंगु यथार्थ उलाव्युगु दु । काय् व बौ थःगु अहम् त्वतेमाः । थःगु अस्तित्वयात मेपिनापं जानाः यंकेफूसा जक उकिया महत्व दै मखुसा व निरीह जुइ । याकवाक जुल किं मेपिसं नं हेपेयाइ, छाय्कि वया शक्ति क्षीण जुइ । गुँया शोभा सिंह खः, वयागु पराक्रम सकसिनं मानेयाः । व हे सिंह गुँइ च्वनाः थःगु जीवन हनाच्वनीं सिंहं । अर्थात् गुँ व सिंहया दथुइ अन्योन्याश्रित स्वापू दइ । गुँ व सिंह परिपूरक जुयाच्वथें बाकाय्पिं नं जानाः शक्तिशाली जुइ धकाः दृष्टान्त आलङ्कार छयलातःगु दु । बौकाय्पिं अभिमानी, अहम् भावना लानाः छखे दुश्मनी यानाच्वंनसा मेखे देशप्रतिया कर्तव्य व थःगु अस्तित्वया नितिं मिलेमजुसं मगाःगु परिस्थितियात थुकथं उलातःगु दु - 'बाकाय् फुकिज थव थिये इलिष्या वाद मतेरनेर, वन विनुन सिंक

मोक थें सिंह विनुन वन मोक थें रा ॥ थथे इलिक्ष्या मतेरने ॥५॥' सकसिनं देशया सुरक्षाप्रति उचित विचा याय्माःगु आग्रह दु । थुकथं अहमता व कर्तव्य दथुइ राजा व राजकुमारपिं लानाच्वंगुलिं इपिं सकारात्मक-नकारात्मक द्वन्द्व्य लाःवंगु अवस्था क्यनातःगु खनेदु ।

उलि जक मखु तत्कालीन इलय् मचातयसं थःगु स्वार्थ जक स्वयाः अभिभावकप्रति माया, स्नेह, सद्भाव न्हावांगु विषययात नं क्यनातःगु दु । न्हापा बौयात सूर्य, मांयात चन्द्रमा नालाः सेवाभाव याइगु खः तर तत्कालीन अवस्थाय् उजोगु खँ बाखं जूवंगु दु धकाः सन्तान विवेकहीन, स्वार्थी जूवंगु क्यनातःगु दु । थौं भीसं हनाच्वनागु थुजोगु थौया क्पिपाः अवलय् हे वय्धुकूगु चित्रण जुयाच्वंगु दु । 'आवया (लोक?) स्यन हरत मते रे, माम बबुयाके धरम दहुने ॥ छु पेर ओ बोया फवक्षे ॥७॥' धकाः मांबौप्रतिया कर्तव्यच्युत सन्तानया कर्तुत व्वयाविल । कविं छखे सन्तानया स्वार्थीपन व्वलसा मेखे मांबौप्रतिया कर्तव्य कुलाव्युगु दु । तत्कालीन सन्तानं थःगु स्वार्थ पूर्वकेत स्वय्गु ला कि मांबौपिंत सेवा याय्गु धैगु दोधारय् लागुलिं इपिं सकारात्मक-नकारात्मक द्वन्द्व्य लाःवंगु क्यनातःगु दु (निगूगु म्ये, ॥७॥) ।

स्वंगूगु म्येय् सकारात्मक-नकारात्मक द्वन्द्वया परिदृष्य वयाच्वंगु दु । 'होरोचो (हल्लोक)पाखे राज्यया सेनात हतियारसहित बाजं थानाः यंगर यंबु वःबले जनता गुलिं चिच्वेयाना हाल ।' धैगु खंपुं तत्कालीन जनता ग्यात । जनताया सुरक्षा याय् वःगु खनाः इपिं हे ग्याय्माःगु अवस्था धैगु शासक व जनतादथुइ उलिं बांलागु वातावरण मदुगु खनेदत । जनता ग्यानाच्वनेमाःगु तत्कालीन सरकारया कमजोरी खःसा जनता उलि खुले जुयाः राज्यया पक्षय् वय्मफूगु खँ नं दु । थन राज्यपक्ष व जनता दथुइ देय् रक्षा याय्माःगु छगू अवस्था दुसा असुरक्षां यानाः जनतायाके भय उत्पन्न जूवंगुलिं इपिं बाह्य द्वन्द्व अन्तरगत सकारात्मक-नकारात्मक द्वन्द्व्य लाःवंगु खनेदु ।

३.३ नकारात्मक-नकारात्मक द्वन्द्व

छगू निगू थासय् नकारात्मक-नकारात्मक द्वन्द्व वयाच्वंगु दु । विशेषयानाः स्वंगूगु म्येय् खनेदु । तत्कालीन ख्वप देय् कमजोर खनेदु । ख्वप राज्यया सँको, चांगु, भोत, पन्ती आदि थाय् येंदेसं त्याकाल । अथे जूगुलिं ख्वपया जःखःया गां थःगु बसय् मदुगुलिं कचा छानातःगु सिमार्थे थिङ्ग दनाच्वंगु सिमार्थे साहारा विहीन जुयाच्वंगु जुल । उजोबले यलं ख्वपयात गुहालि यानाः व लाकातःगु थाय् लित काय्त् सफल जुल । यलं ख्वपयात गुहालि यागुलिं ख्वपं लित काय्त् फूगु मू आसय खः । उलि गुहालि याःगु यल राज्ययात ख्वपया त्रिपुर लाय्कुलिं यलयात थःगु हे राज्यया अङ्गथे व्यवहार यात । यलयात मेगु स्वतन्त्र राज्यया मान्यता ख्वप राज्यं मविल । व खं यानाः यल शासकपिंके हीन व ग्लानी भावना व्वलंगु यथार्थ कविताय् व्वयाविल । अथे यलं गुण यानाः विल नं अथे ख्वपया शासक दुर्व्यवहार याःगुलिं यलया शासकत छखे तं पिकालसा मेखे इपिं हीनभावनां ग्रसित जूवंगुलिं नकारात्मक-नकारात्मक द्वन्द्व लाःवंगु कविं न्हेथनातःगु दु । अथे हे यलं येंया मूथाय् 'यंगर, यंब' यात चाकःछि भुनेगु हिसाव कन्दोर, स्वयम्भूइ आक्रमण यानाः कब्जाय् काःगु घटना वःगु दु । उगु आक्रमणय् येंया राज्ययात अनया प्रजां साथ मव्युगु क्यनातःगु दु । 'त्रिपुरस पव यारे मखोनसासे यासे हर, थव रा तु खडन सडदिरतो' धकाः नुगः स्याकूगु प्रसङ्ग वःगु दु (स्वंगूगु, ॥९॥) । ख्वप त्रिपुर लाय्कूया घमण्डं अप्वया वंगु प्रसङ्गयात पञ्चतन्त्रया लःहेंय् निम्हसिनं काउल्या -काबिल्या)यात व्वय्काः यंकूगु बाखंथें कुतुवनाः काउल्या चकनाचुर जूथें ख्वपया पतन जुइगु न्हेथनातःगु दु । ख्वप राज्यया शासकयाके अहम् अप्वःया वंगु व व मेगु राज्यया ईर्ष्याय् लागुलिं इपिं नकारात्मक-नकारात्मक द्वन्द्वया अवस्था लाःगु क्यनातःगु दु । वास्तवय् ख्वप राज्यं सु शत्रु सु मित्र सीके मफयाच्वंगु कविं कुखिनातःगु दु ।

३.४ लिच्वः

थुगु म्येया कवि साहित्यिक रचनाय् निपुन खनेदु । कविं साहित्यिक धर्म जक मखु तत्कालीन ईया राजनीतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक खँयात नं म्येमारफत क्यनेत सफल जूगु दु । तत्कालीन स्वनिगलय् देय्या शासकया मनोविज्ञान उलेगु ज्या जुयाच्चंगु दु । जनता व शासक दथुया द्वन्द्व, शासक व शासक दथुया द्वन्द्व अले शासक परिवारदुनेया द्वन्द्व क्यनेगु कुतः यानातःगु जुल । नापं अपेक्षा यानातःगु कथं मेपिसं व्यवहार यानाः मवीबले मनय् ब्वलनीगु हीनताभास व ग्लानी नं उलातःगु दु । सहकार्य यानाः देय्प्रति याय्माःगु जनता व शासकया कर्तव्य नं क्यनातःगु दु । अथे हे तत्कालीन इलय् स्वनिगःया राज्य दथुइ सुना गुबले आक्रमण याइगु खः व तरल अवस्थायात बांलाक गुलातःगु जुल । छगू राज्यया जःखःया गां गुबले ख्वप राज्यया अधीनय् लाइसा गुबले यँया अधीनय् लाइ । ख्वपया सुडालय् खुसीया छगः ल्वहँतय् ख्वप जुजुपिनिगु जक मखु यँया प्रताप मल्लया नं अभिलेख दयाच्चंगु उजोगु हे अवस्थां ब्वलंगु परिणति खः । यलया योगनरेन्द्र मल्ल चाँगुइ बजां त्वनाः सीत अर्थात् चाँगु अबलय् यलया अधीनय् लानाच्चंगु सी दु । ई पाःसां मल्ल शासकतय् दथुइ कचवं व आक्रमणप्रत्याक्रमण लिपांगु ईतक नं जुयाच्चंगु तथ्यं क्यनाच्चंगु दु । थुगु म्ये ला उकिया साहित्यिक दस्तावेज हे धाःसां पाइमखु । उकिं थुगु म्येलय् क्यनातःगु शासक शासकया द्वन्द्व लिपातकं जुयाच्चन । व हे शासक परिवार, शासक-शासक, शासक-जनतादथुइ ब्वलंगु सकारात्मक-सकारात्मक, सकारात्मक-नकारात्मक व नकारात्मक-नकारात्मक द्वन्द्व थुगु म्येय् वयाच्चंगु दु ।

लिधंसा सामग्री

मल्ल, कमलप्रकाश, ने.सं. १९०५, *पुलांगु छपूम्ये, सितु* । १६, ६७ व ६८ ।

मल्ल, कमलप्रकाश, सन् १९८५, *सामाजिक ऐतिहासिक लोकम्ये* । यँ, कीपु, त्रि.वि. ।

मानन्धर, ठाकुरलाल, ने.सं. १०९७, *प्यसः दं मयाक पुलांगु लोकगीत, भ्नी* । दँ ल्याः १-२ ।

मुनकर्मि, लीलाभक्त, वि.सं. २०४१, *नेपालको साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिक दिग्दर्शन* । ख्वप : श्रीमती भवानी केशरी मुनकर्मि ।

वैद्य, जनकलाल, ने.सं. १९९२, *नेपालभाषाया प्राचीन काव्य सिर्जना* । यँ, नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।

बनेपाली, अगिब, वि.सं २०६७, *तिभयजुजुया म्येया विशेषता*, सयपत्री, । यँ, नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान, यँ ।